

УДК 342.737; 349.6

DOI [https://doi.org/10.32782/2304-1587/2023-25-2\(37\)-2](https://doi.org/10.32782/2304-1587/2023-25-2(37)-2)

ЗАХИСТ ПРАВА НА ЖИТЛО В АСПЕКТІ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ДЕРЖАВИ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА НАЦІОНАЛЬНА ПРАКТИКА

Корчевна Любов Олександрівна

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права та правосуддя
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7431-1256>

Левенець Анжела Вікторівна

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного права та правосуддя
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1941-513X>

Стаття присвячена питанням захисту права на житло в аспекті виконання екологічних зобов'язань держави. Актуальність даної теми обумовлена посиленням тенденцій щодо визнання права на чисте, стійке та безпечне навколишнє середовище одним з основоположних прав людини, забезпечення, реалізація та захист якого має істотний вплив на інші основні права людини, у тому числі – право на житло. Сучасна концепція захисту права на житло ґрунтується на визнанні його невід'ємним природним правом людини, яке включає два аспекти: майновий та немайновий. Майновий аспект полягає у праві особи володіти, користуватись чи розпоряджатись своїм житлом на праві власності, оренди чи інших договірних засадах, а не майновий – полягає у праві особи мати захищений від стороннього впливу простір, необхідний кожній людині для гідного існування, проживання, планування сім'ї та ін. Логічно припустити, що порушення екологічних норм може мати наслідком істотний вплив на втручання у обидва зазначені аспекти права на житло. Якщо про нього говорити як про об'єкт нерухомості, який має певну вартість, у випадку невідповідності прийнятним нормам екологічної безпеки, він стає непридатним для проживання, а отже втрачає свою вартість або взагалі стає неліквідним. Якщо про житло говорити в аспекті певного простору для проживання як важливої складової приватного життя особи, то у випадку завдання екологічної шкоди навколишньому середовищу, де проживає особа, під загрозою постає також її життя, здоров'я, нормальне існування самої особи та членів її сім'ї. Саме у такому контексті формує свою прецедентну практику Європейський суд з прав людини, який порушення державою зобов'язань в екологічній сфері вважає втручанням у право на повагу до житла. Метою здійснення даного дослідження є встановити, які конкретно екологічні зобов'язання держави мають безпосередній вплив на систему захисту права на житло та який обсяг цих зобов'язань формується через практику національного та міжнародного правосуддя.

Ключові слова: позитивні зобов'язання держави, захист права на житло, охорона навколишнього середовища, міжнародні договори, повага до житла як приватного простору людини.

Korchevna Liubov, Levenets Anzhela. Protection of the right to housing in the aspect of the state's environmental obligations: international standards and national practice

The article is devoted to the protection of the right to housing in the aspect of fulfilling the state's environmental obligations. The relevance of this topic is due to the strengthening of trends regarding the recognition of the right to a clean, sustainable and safe environment as one of the fundamental human rights, the provision, implementation and protection of which has a significant impact on other basic human rights, including the right to housing. The modern concept of protection of the right to housing is based on recognizing it as an inalienable natural human right, which includes two aspects: property and non-property. The property aspect consists in the right of a person to own, use or dispose of his home on the basis of ownership, lease or other contractual basis, and not the property aspect – it consists in the right of a person to have a space protected from external influences, which is necessary for every person for a dignified existence, living, family planning and others. It is logical to assume that the violation of environmental norms can have a significant impact on interference in both mentioned aspects of the right to housing. If we talk about it as a real estate object that has a certain value, in the event of non-compliance with acceptable environmental safety standards, it becomes uninhabitable, and therefore loses its value or becomes illiquid at all. If we talk about housing in the aspect of a certain space for living as an important component of a person's private life, then in the event of environmental damage to the environment where a person lives, his life, health, and the normal existence of the person himself and his family members are also at risk. It is in this context that the European Court of Human Rights forms its precedent practice, which considers the state's violation of obligations in the environmental sphere as an interference with the right to respect for housing. The purpose of this research is to establish which specific environmental obligations of the state have a direct impact on the system of protection of the right to housing and what extent these obligations are formed through the practice of national and international justice.

Key words: positive obligations of the state, protection of the right to housing, environmental protection, international agreements, respect for housing as a person's private space.

Постановка проблеми. У сучасному світі все більшої актуальності набуває право людини на чисте та безпечне для проживання навколишнє середовище. Ст. 50 Конституції України закріплює, що «кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена». Відповідна конституційна норма свідчить про визнання права на чисте та безпечне довкілля в Україні одним з основним прав людини, що у свою чергу відповідає міжнародним тенденціям у цій галузі: мова йде про рішення Ради ООН з прав людини, яка на 48 сесії (2021 рік) прийняла резолюцію, якою визнала право на чисте, стійке та безпечне навколишнє середовище невід'ємним правом людини. Проте факт визнання самого права не є достатнім для його ефективної реалізації. Цей процес потребує чіткого визначення змісту та обсягу відповідного права, комплексного підходу до його взаємозв'язку з іншими правами людини, а також доступних засобів їх захисту. Вважаємо, що одним з найближчих за змістом до права на чисте довкілля є право на житло, оскільки безпечні умови проживання людини у тому числі включають екологічну складову, а саме: безпечні для життя та здоров'я повітря, воду, продукти та ін.

Стан опрацювання проблеми у сучасних наукових дослідженнях. У сучасних наукових дослідженнях все більше уваги приділяється питанням становлення екологічних прав людини, а також механізмам їх захисту. Відповідні дослідження здійснювали такі учені, як О. О. Сурілова, Ю. Шемчушенко, А. Гетьман та ін. Досить плідні наукові доробки здійснювались в аспекті практики ЄСПЛ щодо захисту екологічних прав громадян такими ученими, як О. Бузунко, В. В. Коваленко, А. Бабіч. Також немало напрацювань можна знайти у галузі захисту права на житло. Відповідними питаннями займалися М. Гальянтич, З. Ромовська, Н. Кузнєцова та ін. Однак у тісному взаємозв'язку ці права не досліджувались у вітчизняній науці, при тому, що практика того ж таки ЄСПЛ часто їх пов'язує таким чином, що право на повагу до житла визнається порушеним через недотримання державою своїх екологічних зобов'язань.

Мета статті – здійснити аналіз сучасних тенденцій захисту права на житло в аспекті екологічних зобов'язань держави, виявити закономірності взаємозв'язку та взаємовпливу права на житло та права на чисте та безпечне навколишнє середовище.

Виклад основного матеріалу. Право на житло є одним з найменш розроблених у науковому плані природних прав людини, дослідження якого в основному мають цивільно-правову природу та пов'язані із аналізом відносин майнового характеру (право власності, право користування та ін.). Однак низка міжнародно-правових документів у галузі прав людини закріплює право на житло як обов'язкову складову гідного існування людини, забезпечення якого покладається на державу. Конституція України безпосередньо саме право на житло закріплює у ст. 47, яка визначає: «кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду» [1, ст. 47]. Проте для системного розуміння сутності права на житло слід також враховувати положення ст. 48 Конституції України, у якій гарантовано кожному право на достатній життєвий рівень, «яке включає право на достатнє харчування, одяг, житло», а також дуже важливі положення ст. 30 Конституції України, яка закріплює право на недоторканність житла особи та ст. 33, у якій гарантується права на свободу пересування та вільний вибір місця проживання. Отже, враховуючи зміст наведених конституційних положень, можна зробити висновок, що право на житло має складну правову природу, яка з одного боку полягає у можливості користуватись певним об'єктом нерухомості на підставі права власності, оренди і т.д. (майновий аспект), а з іншого боку – мати приватний, захищений від зовнішнього втручання простір, придатний для гідного проживання, будівництва сім'ї, виховування дітей та ін. (немайновий аспект). Також зазначимо, що на наш погляд, немайновий аспект права на житло є більш значним, оскільки охоплює ширше коло відносин та вимагає від держави дій, направлених на захист права на повагу до житла незалежно від правомірності набуття права власності, відповідності житла вимогам національного законодавства та іншим параметрам. Екологічна безпека навколишнього середовища має визначальний характер для проживання людини у конкретному місці, а отже прямо впливає на її можливість реалізації права на житло, яке ґрунтується на принципах поваги та недоторканності житла як елементу приватності особи.

Перш за все слід звернути увагу, що сучасна доктрина захисту прав людини базується на поєднанні зобов'язань держави негативного та позитивного характеру. Як можна зрозуміти із самої назви, негативні зобов'язання «відображають негативний аспект свободи, охороняють людину від небажаного, надмірного втручання з боку держави у сферу її особистих прав і свобод» [2, с. 115], тоді як позитивні зобов'язання вимагають від держави вчинення певних дій, направлених на реалізацію та захист прав людини. Такими діями позитивного характеру можуть бути як зобов'язання прийняти відповідне законодавство, так і здійснювати контроль за певними сферами діяльності, контролювати підприємства, відшкодувати збитки, завдані службовими особами та ін. Найбільший внесок у розробку концепції виконання позитивних зобов'язань держави здійснив Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) як один з найефективніших міжнародних

органів у системі захисту прав людини, який створено на сьогодні. Компетенція та юрисдикція ЄСПЛ визначається Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року (далі – ЄКПЛ), яка була ратифікована Україною 17 липня 1997 року та вступила у дію 11 вересня цього ж року. З того часу для всіх громадян України відкрилась нова можливість у системі захисту своїх прав, а саме після використання всіх ефективних засобів національного захисту вони отримали право на звернення до ЄСПЛ. «Важливою функцією Європейського суду з прав людини є забезпечувати неухильне дотримання і виконання норм конвенції державами-учасниками. Суд стає на захист тільки тих прав, що прописані у Конвенції і протоколах до неї» [3]. Нами вже досліджувалось питання щодо ролі ЄСПЛ у захисті екологічних прав людини, яка визначається перш за все тим, що безпосередньо саме право на чисте та безпечне довкілля як найголовніше екологічне право людини у ЄКПЛ не міститься. Як було зазначено, «завдяки принципу автономного тлумачення положень ЄКПЛ, ЄСПЛ приймає скарги на порушення відповідного права в аспекті інших прав, які можуть опинитись під загрозою порушення через недотримання державою позитивних зобов'язань, а саме: право на життя (ст. 2), право на повагу до приватного та сімейного життя (ст. 8), право на справедливий суд (ст. 6), право власності (ст. 1 Першого протоколу) та ін. Найчастіше право на чисте довкілля захищається ЄСПЛ у межах ст. 8 ЄКПЛ, яка встановлює право на повагу до приватного та сімейного життя, житла та кореспонденції» [4, с. 160], причому зазвичай у подібних справах ЄСПЛ доходить висновку про порушення саме права на повагу до приватного та сімейного життя. Проте ми у даній роботі проаналізуємо практику ЄСПЛ, у якій порушення екологічних зобов'язань держави тягнуть втручання у право на житло як у майновому, так і немайновому аспектах.

У справі «Джакомеллі проти Італії», рішення по якій було постановлено 2 листопада 2006 року, ЄСПЛ дійшов висновку, що було порушено право на житло заявниці через те, що довгий час держава не могла вирішити проблему функціонування підприємства з переробки промислових відходів, частина з яких кваліфікувалась як небезпечні. Пані П'єра Джакомеллі проживала у приватному будинку на околиці міста, а на відстані 30 метрів від її будинку ще у 1982 році розпочав свою роботу сміттєпереробний завод. Важливо відзначити, що за законодавством Італії, перед наданням відповідного дозволу на здійснення діяльності, пов'язаної зі шкідливими речовинами, обов'язково має бути проведена оцінку впливу на довкілля. Однак у даній справі ЄСПЛ підкреслив, що перша подібна експертиза проводилась тільки через сім років після отримання дозволу на детоксикацію сміття, а загалом за час функціонування заводу Департаментом з охорони довкілля та охорони здоров'я м. Бреція було підготовлено чимало експертних висновків щодо діяльності компанії, у яких констатувались порушення екологічних вимог, фіксувалось перевищення концентрації вуглецю та інших шкідливих речовин в атмосфері. У грудні 2002 року влада м. Бреція навіть ухвалила рішення про тимчасове переселення сім'ї заявниці до завершення розгляду справи по суті. Додатковим важливим аспектом цієї справи було те, що дане підприємство станом на 2004 рік переробляло 27% всіх відходів, що накопичувались у південній Італії та 23% загальної кількості всіх відходів по країні, тобто воно відіграло істотну роль у процесі переробки сміття для всієї держави. Отже, як слідує з рішення ЄСПЛ по цій справі, держава порушила право на житло заявниці через те, «виявилася неспроможною досягти справедливого балансу між громадським інтересом у тому, аби зберегти функціонування заводу із переробки токсичних відходів, та інтересом заявниці в ефективному здійсненні її прав на повагу до житла, до приватного та сімейного життя» [5].

Подібним є рішення ЄСПЛ у справі «Дубецька проти України», постановлене 10 лютого 2011 року, яке стало вже хрестоматійним в аспекті захисту права на житло та екологічної безпеки громадян. Заявниками у цій справі виступили дві родини Дубецьких-Найда та Гаврилюк-Ваків, які проживали у присілку Вільшина Львівської області у власних будинках. Неподалік будинків заявників ще у 1955 році державою було розпочато будівництво вугільновидобувної шахти, а у 1979 році було введено в експлуатацію збагачувальну фабрику. Діяльність цих підприємств за кілька десятків років призвели до утворення 60-метрового відвалу, який знаходився на відстані 430 метрів від будинку Дубецьких-Найда. Наслідки такого «сусідства» були дуже відчутними: за результатами численних державних та недержавних експертиз було встановлено, що діяльність обох підприємств має негативний вплив на навколишнє середовище, зокрема забруднення ґрунтових вод, попадання токсичних компонентів у ґрунти та повітря, утворення ставів-накопичувачів шахтних вод, просідання поверхні ґрунту і т.д. Варто зазначити, що одна з родин домоглась у національних судах рішення про переселення їх до більш безпечного місця, але таке судове рішення залишилось невиконаним через відсутність коштів та доступу до житлових фондів, при цьому інша родина отримала відмову у суді у переселенні через те, що їх будинок знаходився за межами санітарно-захисної зони. Однак визначальною для системи захисту права на житло в аспекті виконання екологічних зобов'язань держави є позиція суду, виражена у п.85 рішення: «уряд не надав жодних прикладів національної судової практики, де б у ситуації, подібній до ситуації заявників, позов особи до промислового підприємства, що забруднює навколишнє середовище, було б задоволено. Більше того, обидві родини заявників у цій справі вирішили вичерпати національні засоби захисту стосовно їх вимоги щодо переселення з цієї місцевості, що постійно зазнавала забруднення. Одна

родина отримала рішення щодо переселення, яке, однак, лишається невиконаним, оскільки шахта-боржник не має на це бюджетних коштів, а позов іншої родини було відхилено на підставі того, що вони проживали за межами встановленої санітарно-захисної зони. З огляду на вищевказане Суд має сумніви стосовно шансів на успіх заявників в провадженні щодо відшкодування» [6]. Зі змісту наведеної позиції можемо зробити висновок про критичне ставлення ЄСПЛ до національної системи захисту прав людини, порушення яких мало місце через невиконання державою зобов'язань в екологічній сфері на той час.

Варто зазначити, що аналіз національної судової практики на сьогоднішній день демонструє істотні зрушення у відповідній галузі. Не в останню чергу такі процеси відбуваються завдяки діяльності громадських екологічних організацій, які часто виступають ініціаторами або безпосередньо позивачами у судах по справах, пов'язаних із забезпеченням прав людини на чисте та безпечне для проживання довкілля. Так, зі змісту рішення Львівського окружного адміністративного суду від 3 листопада 2016 року (справа № 813/2751/16) вбачається, що позивачем є Міжнародна благодійна організація «Екологія. Право. Людина» (далі – ЕПЛ), яка звернулася до суду з позовом до Товариства з обмеженою відповідальністю «Лемберг-Агро» через відмову у наданні інформації, яка стосується здійснення ТОВ «Лемберг-Агро» діяльності по утриманню свиноферми загальною кількістю більше 10000 голів. Проблема полягала у тому, що свиноферма знаходилась дуже близько до помешкань жителів с. Дуліби (менше 250-ти метрів до найближчого будинку), а сама діяльність свинокомплексу автоматично віднесена до небезпечних видів діяльності відповідно до Постанови КМУ від 28 серпня 2013 р. № 808 «Про затвердження переліку видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку». Численні звернення до керівників підприємства жителів села з метою встановлення очисних та вентиляційних засобів задля зменшення негативного впливу на ґрунти, воду та повітря не призводили до жодних зрушень. Підставою для судового позову стало порушення права на доступ до інформації, оскільки на запит ЕПЛ щодо того, які дозвільні документи наявні у підприємства для здійснення відповідної діяльності, які очисні споруди встановлені, які обсяги водопостачання передбачені і т.д., ТОВ «Лемберг-Агро» відмовило у наданні запитуваної інформації. У рішенні суду підкреслено, що «для жителів села Дуліби та позивача запитувана у відповідача інформація становить суспільний інтерес, про що можуть свідчити неодноразові громадські слухання з цього питання, прес-конференція жителів та численні публікації в ЗМІ щодо даного конфлікту» [7]. Суд зобов'язав підприємство надати позивачу всю запитувану інформацію.

Зі змісту цього рішення суду можемо бачити, що захист екологічних прав людини, від дотримання яких прямо залежить захист права на повагу до їх житла, тісно пов'язане право на інформацію, яка має суспільно важливе значення. Хоча підставою для судового позову стало порушення права на доступ до інформації, фактично після того, як рішення окружного суду набрало законної сили та апеляційний суд залишив скаргу без розгляду, а рішення першої інстанції без змін – ТОВ «Лемберг-Агро» не лише надав копії всіх документів, але й оформив дозвіл на викиди у повітря та скоротив поголів'я свиней. Дане судове рішення також дозволяє зазначити, що до позитивних зобов'язань держави в галузі екологічних прав людини, які тісно пов'язані із багатьма іншими основоположними правами людини, у першу чергу – правом на повагу до приватного життя та житла, належить обов'язок здійснювати контроль за діяльністю підприємств, особливо тих, які чітко підпадають під категорію таких, які становлять підвищену екологічну небезпеку. Виконання державою своїх прямих зобов'язань у цій галузі позбавило б необхідності громадській організації та громадян звертатись до суду, що значно спростило б механізм захисту відповідних прав.

Аналіз таких рішень ЄСПЛ, як «Татар проти Румунії» від 27 січня 2009 року [8], «Фадєєва проти Росії» від 9 червня 2005 року [9] та інших свідчить про те, що порушення права на житло може мати місце через невиконання державою таких зобов'язань, як незалучення або ігнорування думки громадян під час прийняття рішень щодо дозволу на здійснення певних видів діяльності (добуток металів, відкриття закладів відпочинку, облаштування сміттєзвалищ і т.д.). Також до позитивних зобов'язань держави можна віднести забезпечення переселення осіб, які проживають поряд з підприємствами, діяльність яких має значний вплив на екологічну безпеку, з метою створення буферної зони.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що сучасні тенденції розвитку міжнародного права прав людини характеризуються загостренням уваги до визнання права на чисте, безпечне та стійке навколишнє середовище одним з найважливіших основоположних прав людини. Стан забезпечення та захисту екологічних прав людини має пряму вплив на низку інших основних прав людини, таких як право на життя та здоров'я, на повагу до приватного та сімейного життя, а також право на житло.

Аналіз національної та міжнародної судової практики захисту права на повагу до житла в аспекті екологічних зобов'язань держави дозволяє виокремити такі з них, як: контроль за діяльністю підприємств різних форм власності, які можуть мати негативний вплив на навколишнє середовище (викиди у повітря, забруднення ґрунтових вод, зменшення рівня шуму і т.д.); забезпечення участі та врахування думки громадськості щодо розміщення або надання дозволу на здійснення певних видів небезпечної діяльності суб'єктами господарювання, які знаходяться у безпосередній близькості до житлових будинків громадян;

забезпечення доступу до інформації про екологічний стан навколишнього середовища, а також інформації про можливі зміни екологічних показників, пов'язаних із результатами діяльності небезпечних підприємств; переселення громадян із житла, яке знаходиться у зоні підвищеної екологічної небезпеки через діяльність таких підприємств. Зазначений перелік позитивних зобов'язань держави не є вичерпним, оскільки екологічні права лише починають входити в систему основоположних прав людини, а отже тісний взаємозв'язок їх з іншими правами ще потребує свого подальшого вивчення та аналізу.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року з наст. змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#> (дата звернення: 05.05.2023).
2. Стадник І. М. Позитивні зобов'язання держави із захисту конституційного права на особисте життя. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 114–117. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/23>.
3. Роль ЄСПЛ у забезпеченні належного та ефективного механізму захисту прав людини в Україні. *Юридична газета online: судова практика*, 1 серпня 2019 року. URL: Роль ЄСПЛ у забезпеченні належного та ефективного механізму захисту прав людини в Україні – Юридична Газета (jur-gazeta.com).
4. Левенець А. Роль ЄСПЛ у системі міжнародного контролю за виконанням державою зобов'язань з охорони довкілля. *Юридичний вісник*. 2022. № 6. С. 158–165. DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v6.2022.19>.
5. Справа «Джакомеллі проти Італії» (“Giacomelli v. Italy”), (заява № 59909/00): Рішення від 2 листопада 2006 року. URL: GIACOMELLI v. ITALY – [Ukrainian Translation] summary by the Lviv Laboratory of Human Rights (coe.int) (дата звернення: 05.05.2023).
6. Справа «Дубецька та інші проти України» (Заява № 30499/03): Рішення від 10 лютого 2011 року. URL: Справа «Дубецька та інші проти України... | від 10.02.2011 (rada.gov.ua) (дата звернення: 05.05.2023).
7. Постанова Львівського окружного адміністративного суду від 3 листопада 2016 р., судова справа № 813/2751/16. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: Єдиний державний реєстр судових рішень (court.gov.ua) (дата звернення: 05.05.2023).
8. Справа «Татар проти Румунії» (заява № 67021/01): Рішення від 27 січня 2009 року. URL: TATAR c. ROUMANIE (coe.int) (дата звернення: 05.05.2023).

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (1996). Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku z nast. Zminyamy [The Constitution of Ukraine dated June 28, 1996]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#> [in Ukrainian].
2. Stadnyk I. M. (2022).pozytyvni zoboviazannia derzhavy iz zakhystu konstytutsiinoho prava na osobyste zhyttia [Positive obligations of the state to protect the constitutional right to personal life]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 5. P. 114-117. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/23> [in Ukrainian].
3. Legal newspaper online (2019). Rol YESPL u zabezpechenni nalezhnoho ta efektyvnoho mekhanizmu zakhystu prav liudyny v Ukraini [The role of the ECtHR in ensuring a proper and effective mechanism for the protection of human rights in Ukraine]. *Legal newspaper online: case law*. Retrieved from: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/rol-espl-u-zabezpechenni-nalezhno-go-ta-efektivno-go-mehanizmu-zahistu-prav-liudyni-v-ukrayini.html> [in Ukrainian].
4. Levenets, A. (2022). Rol YESPL u systemi mizhnarodnoho kontroliu za vykonanniam derzhavoiu zobov'iazan z okhorony dovkillia [The role of the ECtHR in the system of international control over the state's fulfillment of environmental protection obligations]. *Yurydychnyi visnyk*. No. 6, P. 158–165. DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v6.2022.19> [in Ukrainian].
5. European Court of Human Rights (2006). Sprava «Dzhakomelli proty Italii» [CASE OF Giacomelli v. Italy]. Retrieved from: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22languageisocode%22:%5B%22UKR%22%5D,%22appno%22:%5B%2259909/00%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-126090%22%5D%7D> [in Ukrainian].
6. Verkhovna Rada of Ukraine (2011). Sprava «Dubetska ta inshi proty Ukrainy» (Zaiava № 30499/03): Rishennia vid 10 liutoho 2011 roku [CASE OF Dubetska and others v. Ukraine: Decision of the ECtHR dated February 10, 2011 (Application no. 30499/03)] Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_689#Text. [in Ukrainian].
7. Lviv District Administrative Court (2021). Postanova Lvivskoho okruzhnoho administratyvnoho sudu vid 3 lystopada 2016 r., sudova sprava № 813/2751/16 [Resolution of the Lviv District Administrative Court June 3, 2021, case No. 813/2751/16]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/62538251>. [in Ukrainian].
8. European Court of Human Rights (2009). Sprava «Tatar proty Rumunii» (zaiava № 67021/01): Rishennia vid 27 sichnia 2009 roku [Case of Tatar C. Roumanie: Decision of the ECtHR dated January 27, 2009 (Application no. 67021/01)]. Retrieved from: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-90909%22%5D%7D>